

b) Dva poprsja mal ne istoga lika, tom razlikom samo, što je jedno malko okrenuto desno a drugo lievo. Kosa jim uzvinuta oko lica na vjenac, a otraga podjeljena. Visoka $9\frac{3}{4}$ cm., široka na plećih $7\frac{1}{2}$. Jedno teži 223 gr. a drugo 240. Iz bronza.

c) Kipić, predstavljen na tabli na dva načina, u punom licu i sa strane. Nosi u desnici kao frisku kapicu, a u lievici kao motku, koja je na okrajcih malko deblja. Natakavao se na palici, jer mu otraga dvie vitice, jedna pod drugom. Iz bronza.

d) Dva pseta izvaljena po dužini. Jedan gleda desno, a drugi lievo. Duga su $13\frac{1}{2}$ cm. Jedan teži 297 gr. a drugi 382.

e) Zvjezda, na tabli izpod srednjega poprsja. Promjer $6\frac{3}{4}$ cm. Teži 52 gr.

Svi ovi ukrasni predmeti šuplji su otraga, ali se u šupljini vide ostanci čavala, koji jasno kažu, da bjahu u drvo zabiti.

U koju dobu pako spada ova kočija? To se točno nikako ustanoviti neda. Radnja u opisanih likovih, koja se izkazuje slabučna, očito kaže, da kočija nije starija od druge polovice trećega stoljeća. Zelenkasta mazka, biljeg starodavnosti, još se prilično na njih uzdrži.

S. Ljubić.

Najnovija otkrića predhistoričkijeh predmeta u Drniškoj, Kninskoj i Vrličkoj okolici.

A. Iz paleolitičkog doba.

1. *Nožić od bjeličastog mliečnjaka* (Milchquarz). Taj prekrasan nožić dug je 98 mm., širok pri jednom kraju 16 mm., a pri drugom 11 mm., a najveća mu je debljina 4 mm. Dolnja mu je strana ravna, a gornja je su tri uzdužna brida razdijeljena na četiri ponešto svinute plohe. Oštrac mu je baš oštar poput britve brijaće, te porabom okrnjen na sitne zubiće. Predmet je ovo vrlo zlamenit, jer je zamjerito u njemu ne samo što se je mogao izvesti u postanku svojemu, nego i zato što se je mogao i da očuva tako tanahan i dug, a od tako krhke tvari kao što je bjelutak. Nagjen je na grobištu sela Otona iza Debelog brda, 16 kilometara u SJ. od Knina.

B. Iz neolitičkog doba.

I. Iz atrimolitične perijode.

2. *Dlijeto od kremenastog porfira* (Quarzporphyr). Pri užem kraju je malko okrnuto ali od prije prireregjenja, te se razumi da je napravljeno od valutice. Vrlo je tvrdo, gusto i sa svih strana pomnjivo uglagjeno. Boje je sivo-zelene sa malo jasnijim razlijevenijem pjegama, tako da se kamen može smatrati ne kao pravi kremenasti porfir, već kao prelazni stupanj sa felsitnog u kremenasti porfir. Dug je 93 mm., širok u oštracu 44 mm., a na užem kraju 23 mm.; najveća mu je debljina 34 mm. Dolnja mu je strana plosnata, ravna a do oštraca samo malo savijena. Na gornjoj su mu strani tri plohe, srednja i dvije pobočne; dijele jih dva uzdužna brida. Sama srednja strana se jako savija na polovici duljine, raširuje se, i s donjom se plohom sastaje u oštracu, koji stoji ponešto koso prema uzdužnoj osovini dlijeta. Desni brid gornje strane zatupljuje se i gubi se prema kutu oštraca, dočim se lijevi uzdrži do vrha drugoga kuta oštraca. Druga su dva oštra brida s desne i lijeve strane, gdje se pobočne gornje plohe sastaju s donjom. Teži 174·3 grama, a odnosna težina mu je 2·398. Nagjeno je zajedno sa opisanim nožem na grobištu sela Otona.

II. Iz trimolitične perijode.

3. *Dioritna sjekira*. Duga je 16 cm., široka 7 cm., a svud jednako debela po 6 cm. Prava joj je težina 1079·8 grama, a odnosna 2·817. Rupa joj je s jedne strane širja (32 mm.), a s druge uža (22 mm.). Svakoliko je lijepo uglagjena. Malo je porabom zatupljena u oštracu, a tako je i pri užoj strani rupe okrnjena $\frac{1}{4}$ obodnice. Ta krnjotina zasiže do polovice debline sjekire. Sastava je kriptokristalinična, sa skoro jednakim zncima oligoklaza i amfibola i rijegje primješanim listićima, na površini rastročena, gorčikova tinjca. Zrnca nijesu nigdje dulja od $\frac{1}{2}$ mm. Boje je mekinjasto sivo-zelene. Gornja i donja strana su joj malo da ne ravne, samo su zericu žljabovito savijene. Pobočne su strane podosta zaobljene te prave tupe bridove s gornjom i donjom stranom. I uši su joj oblučasto savijene poput plitke kapice, te sačinjavaju sa pobočnijem stranama gori i doli po otup brid. Nagjena je u brdu kod sela Tribovunja u Drniškoj okolici.

4. *Sjekira od afanitu*. Duga je 12 cm., široka 4.5 cm., debela po srijedi 4.5 cm., a pri jednom i drugom je kraju ponešto tanja. Prava joj je težina 477.1 grama, a odnosna 2.74. Rupa joj je okomita i svuda jednako široka, te ima u premjeru 18 mm. I ona je sva lijepo izglagjena. Oštrac joj je cjelovit, samo lagano savijen, dočim je u pregjašnjoj podosta savijen na luk. Pobočne su joj strane samo malo izbočene, gornja i donja su ravne, a uši su samo malo svijene poput izdignute četvorine. Na njoj, osjem oštraca, neima bridova, nego se strane polako slijevaju jedne u druge. Jedan je ugao na ušima od iskona otupljen. Boje je tamno-zelene. Na glatkoj površini je opaziti po nekoliko sitnijih rupica. Zajedno s opisanim nožićem i dlijetom nagjena je na grobištu sela Otona, koje se zato može slobodno nazvati bogatijim nalazištem predhistoričkih predmeta i preporučiti za sustavno iztraživanje.

5. *Motovilo* (Spinnwirtel) od pečene zemlje crno-sive boje. Ima rupu po srijedi i trokutnog je presjeka. Sirok je u premjeru 32 mm., a rupa mu je široka 9 mm. Nagjeno je megju iskopinama na katoličkom groblju sela Biskupije i Polače kod Knina.

6. *Motovilo* od pečene zemlje crljene boje. Ima rupu po srijedi, ali je u presjeku četverokutan sa malo zatupljenijem bridovima. Ima u premjeru 28 mm., a rupa mu je široka 7 mm. Nagjeno je na istom mjestu kao i prvi.

C. Iz kovinskog doba.

I. Bronzani predmeti.

7. *Ulomak sjekire*. Svakako je bila na dva vrha, a ovo joj je samo polovica, od rupe do jednoga kraja. Duljina je ulomka 92 mm., širina pri oštracu, koji je porabom dosta zatupljen, 24 mm., a debljina uz sredinu rupe 28 mm. Svijena je pri kraju i neima patine, jer nedavno ima bit bila upotrebljavana. Nagjena je kod Vrlike.

8. *Spona u obliku naočara* (Brillenfibel). Sastavljena je od podeblje bronzane žice, te ima patinu. Duga je 105 mm., te pripada povećijem sponama takove vrsti. Premjer svakoga kotača dug je 53 mm. Oba su kotača spojena uvitkom napravljenijem poput znamenke 8. Sva je spona od jednog samog komada žice, koji se uvija naokolo po osam puta u svakom kotaču, a ima krajeve u sredini kotača. Jedan je kraj tanji, te se produžuje van središta kotača, i rek bi, da je sačinjavao iglu spone. I drugi deblji kraj je produžen, a on je valjda sačinjavao ušicu. Tischler zove ovu vrst

spona Hallstattskijema, te bi ova naša zaszvedočavala Hallstattsku kulturu u okolici gdje je našasta. Drugi slavni paleoetnolog, Helbig, nahodi u ovijem sponama Homeričku ελιξ εγναμπος. Svakako je već stalno zajamčeno, da ovaj oblik spona pripadaše narodima, koji su u bronzano doba pribivali na balkanskom poluotoku, pa se je tek kašnje raširio i dopro do Italije i srednje Evrope. Opisana spona nagjena je u Vrličkoj okolici.

II. Zeljezni predmeti iz La Tène-ove perijode.

9. *Sjekira*. Duga 16 cm., u oštracu široka 9·2 cm., u vratu 3·2 cm., premda je na tom mjestu hrgjom dosta izgledana, u ušima 4·6 cm. Debela je pri ušima 5·6 cm., malo se samo otanjuje u vratu, te se trokutno nastavlja do oštraca. Rupa joj je pri samijem ušima, a oblikom je trokutna. Nagjena je među iskopinama na groblju sela Polače i Biskupije kod Knina kao i šljedeće tri.

10. *Sjekira*. Slomljena je uzduž rupe, koja je bila pakružna. Duga je 17·2 cm., široka pri oštracu 6 cm., pri ušima 5·6 cm., a u srijedi 3·6 cm. Oko rupe je zaobljena, a od rupe do oštraca vidi se odozgor kao trokut upravnijeh stranica. Oštrac joj je malo zavijen; na gornjem je kutu okrnut. Gornja joj je strana ravna, samo se je, rek bi, nešto pridizala pri ušima.

11. *Sjekira*. Ova se, odozgor vigjena, prikazuje uprav kao trokut. Gornja strana joj je vodoravna od ušiju do jedne trećine duljine, a otolen se do oštraca ponešto prignula. Duga je 23 cm., te jo za stalno služila kao oružje bojno; debela je pri ušima 4 cm., široka pri oštracu 3·2 cm., pred rupom 2·8 cm., a pri ušima 3·2 cm. Rupa je pakružna, po srijedi malo udarcem stješnuta, duga 4·2, široka po srijedi 14 mm., pri zadnjem kraju širja, a u prednjem tješnja nego po srijedi. Oštrac joj je ponešto zatupljen, upravan je i stoji koso sklapajuć pravi kut s donjom, a oštar s gornjom stranom.

12. *Sjekira*. Duga je 12·4 cm., široka u oštracu 7 cm., a u vratu 2 cm. U rupi je slomljena. Gornja joj je strana vodoravna, a donja kosa i takogjer pravocrtna. Oštrac joj je zavijen na luk i ponešto zatupljen.

Svi ovlje opisani predmeti nahode se u zbirci »Kninskoga hrvatskoga starinarskoga društva«, kojega predsjednik a moj dični

prijatelj, velezaslužni O. Lujo Marun poznatom svojom prijaznosti mi je dopustio, da jih prerišem i da izvijestim o njima, pa hoću ovjgje da mu od srca zafalim u ime antropologičke znanosti.

U Korčuli, dne 9. studenoga 1890.

Frano Radić.

Sredovječni spomenici u Vrličkoj okolici.

Poznato je, da je Vrlička okolica puna raznovrstnih i raznodobnih spomenika. O njekojima od ovih pisali su razni učenjaci, ali se do danas nezua niti za četvrti dio; drugima pako, niti se znade za položaj, niti im je naći spomena u povjesti. Svrha ovim redcima nije dignuti koprenu sa njihove tamne prošlosti, već jedino pokazati učenim rodoljubima na gradivo, od kog će oni sagraditi palaču, sa koje će se otvoriti hrvatskomu rodu bistriji pogled na slavu i moć njegovih predaka. Ovi redci želim da budu sigurnim vodićem svakomu ljubitelju hrvatske prošlosti k mjestima, koja sam ja tek velikom mukom i propitkivanjem pronašao.

I. Crkve i grobišta.

1. Sv. Spas. Crkva sv. Spasa leži u polju odmah pri vrelu Cetine, udaljena od Vrlike osam kilometara. Položaj je toli krasan, da si krasnijeg nije mogao poželiti nikakav sredovječni vitez. Pod nogama ima polje, koje natapa osam prekrasnih vrela, koja vriju u njenoj blizini. Sa sjevera ju štiti Dinara i Gnjat, sa juga Svilaja, a sa zapada vrletni Kozjak.

Crkva sv. Spasa sagrađena je kako bi tvrdio učeni ot. Zlatović svršetkom četrnaestog vijeka. Gradjena je sva od malih stijena dobro vapnom oblijepljenih. Njezine zidine, osobito zvonik, prkose još uvijek zubu vremena. Oblik crkve i zvonika jest skroz romanički. Oltar je okrenut na iztok, a glavni ulaz je pod zvonikom sa zapadne strane, dočim ima i pobočna vrata sa sjeverne strane, koja su više od polak zarušena. Do crkve bio je samostan, o čem poblize piše o. S. Zlatović u Viestniku od god. 1883. i 1884. i u knjizi »Franovci« na str. 33.

Ruševini crkve sv. Spasa imamo medju ostalim najviše zahvaliti zato, što nam je sačuvala nekoliko lijepih komada ornamentike iz dobe hrvatske samostalnosti, sličnih onima u Kninu, i